

Kommunalreformen i Thisted Amt

Esper Lønborg

Hanstholm og ikke Snedsted blev centrum for en af de nye storkommuner, der blev dannet ved kommunalreformen i 1970. Artiklen tegner baggrunden for den reform, der nu har 20 år på bagen.

Den 1. april 1990 er det netop 20 år siden den største omlægning af den lokale administration her i Danmark fandt sted, idet landets daværende 22 amter udenfor København reduceredes til 13, medens antallet af købstads- og sognekommuner ved samme lejlighed blev reduceret fra 1360 til 277 primærkommuner.

Begrundelsen for denne omfattende sammenlægning af de små sognekommuner må søges i flere forhold.

Omkring købstæderne havde selve byen ofte bredt sig ud i de tilgrænsede sognekommuner, her var behovet for en sammenlægning oplagt, således at byen for det første udgjorde en kommune samtidig med, at der skabtes udvidelsesmuligheder.

Derudover var der med tiden lagt så mange administrative opgaver ud til de enkelte kommuner, at det for små kommuner efterhånden blev meget vanskeligt at løse disse. Dertil kom, at man på længere sigt ønskede at lade de enkelte kommuner selv træffe de fleste afgørelser på lokalt plan for herved at styrke det kommunale selvstyre. Det ville derfor være nødvendigt at skabe større enheder end dem, man hidtil havde opereret med, både geografisk og økonomisk, for at de kunne løse de opgaver inden for skolevæsen, social- og sundhedsvæsen og vejvæsen, som man kunne forvente af en moderne kommune, men dette krævede, at en kommune havde et større økonomisk underlag, end mange små landkommuner havde. Dertil kom, at man også forventede en økonomisk besparelse ved at undgå fejlinvesteringer ved en mere rationel udnyttelse af de forskellige faciliteter.

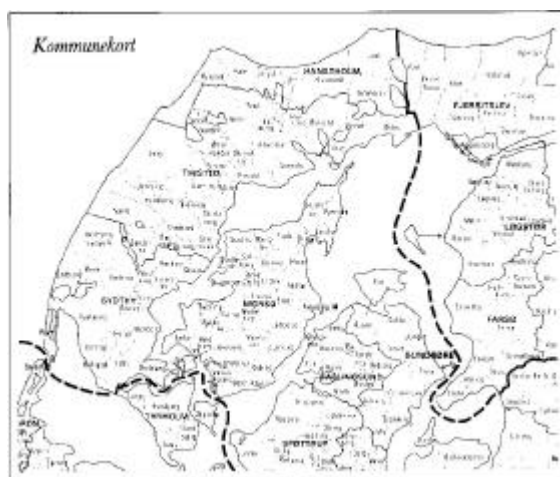
Det første lokale selvstyre

Oprindelsen til den kommuneinddeling, vi havde frem til 1970, skal søges i Fattigkommissionens betænkning af 1803. I denne meget omfattende betænkning fandt der en meget nøje afvejning sted, om det skulle være pastoratet eller godset, der skulle udgøre det område, inden for hvilket den kommende fattigadministration skulle praktiseres.

Begrundelsen for at foreslå det enkelte gods var nærliggende, idet det normalt var godsejeren, der forestod inddrivelse af de økonomiske midler, når det drejede sig om offentlige opgaver, som f.eks. i forbindelsen med skoleforordningen af 1739. Ulempen bestod derimod i, at godset var et mere diffust begreb, fordi dets arealer ofte var spredt ud over et større område og tit rakte langt ud over herredets eller amtets grænser.

Derimod var det enkelte pastorat et langt mere overskueligt og veldefineret begreb. Det blev derfor også pastoratet, der kom til at udgøre den administrative enhed for den nye fattigforsørgelse, herved havde man faktisk lagt grunden til de senere sognekommuner. Dette blev yderligere understreget, da alment skoleloven af 1814 skulle gennemføres, og endelig definitivt fastslået, da man i 1842

indførte sogneforstanderskaberne. I indledningen til forordningen desangående hedder det: ". . . at en fri og velordnet kommunalforfatning vil give borgerne en forøget betryggelse for en pålidelig og hensigtsmæssig bestyrelse af de anliggender, der vedkommer det samfund, de nærmest tilhører, og dermed øge deres sans og iver for det almindelige vel."

I disse synspunkter kommer for første gang ønsket om et, i hvert fald begrænset lokalt selvstyre, til udtryk.

Den tidligere enevældes lokaladministration bar i langt højere grad præg af at være centraladministrationens forlængede arm, man kan i denne forbindelse blot erindre sig titlen som: Kgl. Majestæts herredsfoged eller amtmand.

Medens man fra gammel tid havde givet købstæderne en vis indflydelse på det lokale styre, var dette langt fra tilfældet i landdistrikterne. Her trådte først en vis form for lokalt selvstyre i kraft i Enevældens allersidste år, idet man fra 1842 oprettede de såkaldte sogneforstanderskaber samt amtsrådene.

Tidligere havde landsbysamfundene kun haft bystævnerne, hvor man kunne træffe afgørelser om landsbyens mest elementære problemer, især om jordens dyrkning, hvilket var en nødvendighed under landsbyfællesskabet, men efterhånden som udskiftningen skred frem, svandt behovet for disse bystævner gradvist bort, idet de slet ikke havde nogen politisk betydning.

Til sogneforstanderskaberne var foruden sognepræsten også de godsejere, der ejede over 32 tønder hartkorn, fødte medlemmer, såfremt de boede i sognet. Derudover skulle der vælges fra 4 til 9 lokale beboere som medlemmer.

Sognerådene

Grundlovens indførelse i 1849 fik med tiden også betydning for det kommunale selvstyre. Det skete dog først, da den nye landkommunallov blev vedtaget og trådte i kraft den 1. januar 1868.

Ved dens ikrafttræden ændrede man navnet fra sogneforstanderskaber til sogneråd. Dette skulle selv vælge sin formand og næstformand. Formanden skulle indkalde og lede møderne samt sørge for at føre forhandlingsprotokollen, hvori samtlige beslutninger skulle indføres. Derudover skulle han sørge for, at de

trufne beslutninger blev ført ud i praksis, samt føre sognerådets korrespondance.

Denne inddeling af landdistrikterne var i lang tid ganske fortræffelig, idet sognet stort set rummede alt, hvad beboerne til dagligt havde brug for. Men som følge af den tekniske udvikling ændrede landet sig gradvist bl.a. på grund af udbygningen af jernbaner og veje og ikke mindst som følge af stadig større industrialisering. Yderligere blev der fra lovgivningsmagtens side lagt flere og flere afgørelser ud til de enkelte kommuner.

Helt frem til 1933 havde det i de fleste tilfælde været muligt for den enkelte sognerådsformand selv at klare det administrative arbejde. Men med styrelsesloven af 1933 blev det efterhånden nødvendigt at aflaste ham, idet flere og flere sager skulle forelægges sognerådet. Denne aflastning skete ofte ved, at man nedsatte en række fagudvalg til forvaltning af bestemte områder. Med undtagelse af kasse- og regnskabsudvalget var ingen af disse udvalg påbudt i styrelsesloven.

Som følge heraf kom det med tiden til at knibe for de små og mindre sognekommuner at yde den service af økonomisk og teknisk art, som man kunne forvente af et moderne samfund, og som et bysamfund i højere grad var i stand til at yde sine borgere, samtidig med at kravet til de enkelte kommuners administration blev større og større.

Alt dette medførte, at behovet for en omfattende revision af den kommunale inddeling føltes større og større, med det resultat, at Folketinget i 1958 nedsatte en kommunallovskommission, hvis opgave skulle være at udarbejde lovgrundlaget for en ændret kommuneinddeling af landet.

Blandt resultaterne af kommissionens arbejde kan fremhæves:

1. Lov af 3/6 1967 om revision af kommuneinddeling.
2. Den kommunale Styrelseslov af 31/5 1968.
3. Nedsættelse af kommunalreformkommissionen (KRR).

Forslag til nye kommuner

Sidstnævnte havde til opgave at afgive indstilling til indenrigsministeren om en ny inddeling af landet i nye amts- og primærkommuner.

I Thisted Amt blev der i marts 1964 nedsat et udvalg, der var sammensat af medlemmer fra amtsrådet, byrådene og sognerådene. Dette udvalg havde til opgave at udarbejde et udkast til kommunesammenlægninger i Thisted Amt. Dette udkast forelå i løbet af 1965 og skulle danne grundlaget for forhandlingerne i de enkelte råd og disse imellem.

I dette forslag foreslog man, på grundlag af de erfaringer, man allerede havde gjort med kommunesammenlægninger flere steder i landet, at en kommunistørrelse på omkring 5000 indbyggere sikkert ville være passende og danne det fornødne grundlag for en moderne landkommune med fornødne teknisk assistance.

Skitsen opstillede følgende mulige forslag:

1. Sydthy Storkommune, omfattende 11 kommuner beliggende syd for Nørhå sogn og Ove Sø, men med en mulighed for at dele området i 2 dele, idet man tænkte sig muligheden af at lade Hvidbjerg-Lyngs, Søndbjerg-Odby og Jegindø gå sammen og danne en selvstændig kommune.

Det første forslag ville resultere i en kommune med ca. 16.000 indbyggere. Det andet forslag i to kommuner med henholdsvis 11.700 og 4.300 indbyggere.

2. Nordthy Storkommune omfattende Vang-Tvorup, Sjørring-Thorsted, Hundborg-Jannerup, Skjoldborg-Kallerup, Nørhå, Sønderhå-Hørsted, Snedsted, Harring-Stagstrup samt Skyum-Hørdum med ialt 11.700 indbyggere.

Også her opererede man med et alternativt forslag, idet man enten kunne tænke sig de tre første kommuner lagt sammen til en selvstændig kommune, eller at de blev lagt sammen med Thisted området. Endelig nævnes også en fjerde mulighed, nemlig at disse 3 kommuner blev lagt sammen med Skyum-Hørdum, Harring-Stagstrup og Skjoldborg-Kallerup til en Midtthy Kommune.

3. Thisted Storkommune primært bestående af Thisted, Thingstrup og Tilsted med tilsammen 10.400 indbyggere.

4. Hanstholm Storkommune sammensat af Hanstholm, Nors-Tved samt noget af Øster og Vester Vandet.

5. Østerild Storkommune bestående af Hunstrup, Østerild, Hjardemål, Tømmerby-Lild, Øsløs-Vesløs-Arup med 4.700 indbyggere.

Heraf enedes de tre førstnævnte kommuner allerede i november 1965 om at slutte sig sammen til én kommune, hvilket blev godkendt af Thisted Amtsråd den 17/12 1965.

I samme skitse findes imidlertid også optrykt en plan, der var udarbejdet af professor Peter Bredsdorff, der var ansat som konsulent for Regionalplanudvalget for Nordjylland, men som på opfordring af amtmand Martensen-Larsen havde udarbejdet en plan for en mulig kommunal inddeling af Thisted Amt. Heri påpeger han, at det næppe vil være muligt at kompensere for afvandringen fra landbruget ved en tilsvarende vækst i byerhvervene, især da disse i udstrakt grad har været baseret på at betjene landbruget. Da det yderligere må forventes, at der i fremtiden vil blive henlagt endnu flere opgaver til kommunerne, vil det efter Bredsdorffs mening være påkrævet med et langt større befolkningsunderlag for de kommende kommuner i Thisted Amt. Bredsdorff foreslår derfor, at en kommune med mindst 10.000 indbyggere vil være mere realistisk, og peger i lighed med kommunalreformkommissionen på, at det vil være ønskeligt, om der i hver kommune findes et livskraftigt bycenter.

Ud fra disse overvejelser når han frem til, at det kun vil være rimeligt at operere med storkommuner omkring 4 bycentre, nemlig Fjerritslev, Thisted-Hanstholm samt Nykøbing og Hurup.

1. Nordthy Storkommune omkring Thisted-Hanstholm aksen, hvor Thisted vil kunne udføre en række egnesservicefunktioner som hidtil, mens Hanstholm vil kunne blive et fiskeri- og trafikcentrum (Planen er fremsat i 1964, tre år før Hanstholm Havn blev indviet). Denne kommune ville få et indbyggerantal på 25.000.

2. Sydthy Storkommune centreret omkring Hurup. Inden for dette område regner Bredsdorff med en befolkning på 15.000 indbyggere samtidig med, at han regner med, at udviklingen i Thisted på grund af afstanden næppe vil påvirke udviklingen synderligt i denne kommune.

3. Mors Storkommune. På grund af at øen udgør en enhed og kun én har en større bymæssig bebyggelse, anses

det for givet, at der her kun kan blive tale om én storkommune.

4. Vester Han Herred Storkommune grupperet omkring Fjerritslev og med en udpræget landbefolkning på ca. 15.000 indbyggere. Denne kommune må anses for at stå noget svagere på grund af afvandringen fra landet uden en tilsvarende vækst i byerhvervene og kan derfor komme til at opleve en befolkningstilbagegang, med en mulig senere kommunesammenlægning med f.eks. Brovst til følge. Der var med disse to sæt skitser til kommunesammenlægninger og de deri opstillede alternativer lagt op til indgående og langvarige drøftelser i både amtsråd og de enkelte kommunalbestyrelser.

Fra sognerådsforeningernes side blev der straks ved forhandlingernes start i 1965 rettet henvendelse til Folketinget om, at der kun burde finde kommunesammenlægninger sted på frivillig basis.

Hanstholm vil selv

En af de planer, der blev diskuteret meget i begyndelsen af forhandlingerne, var en storkommune omfattende Thisted og Hanstholm kommuner. Denne plan fik straks stor tilslutning både fra Thisted Byråd og Thisted Amtsråd. Blandt de argumenter, der blev fremført for en sådan kommune var, at man nødigt her i Thy så en gentagelse af forholdene omkring Varde-Esbjerg, hvor Varde fra gammel tid havde været egnens købstad, men nu var den blevet fuldstændig distanceret af Esbjerg, da Esbjerg Havn blev anlagt. Man kunne nu frygte, at Hanstholm kunne overtage Esbjergs rolle.

Planen vandt også genklang hos en del medlemmer af det daværende Hanstholm Sogneråd, men til et møde i Thisted den 30/9 1968, var også indbudt repræsentanter for andre af Thistedes omegnskommuner, hvorved et område på omkring 30.000 indbyggere var repræsenteret. Herved blev det klart, at i en kommune af denne størrelse ville Hanstholms muligheder for at gøre sig gældende være mærkbart reducerede. Dertil kom en række områder, hvor man fra Hanstholms side følte, at Thisted ikke i tilstrækkelig grad havde tilgodeset Hanstholms interesser. Det gjaldt bl.a., at Thisted byudviklingsudvalg var gået imod DSB's planer om en videreførelse af jernbanen til Hanstholm. Disse forhold taget i betragtning medførte, at Hanstholm Sogneråd på sit første møde i oktober 1968 vedtog at undersøge mulighederne for at fortsætte som hidtil, og otte dage senere forelå der tilsagn fra Kommunalreformkommissionen om, at Hanstholm ikke ville blive tvunget ind i nogen form for sammenlægning.

Samtidig hermed forhandlede en række kommuner sig frem til det resultat, at deres interesser var bedst tjent ved en sammenslutning med Thisted.

Herved begyndte konturerne af den nuværende Thisted Kommune at tegne sig, således kunne Thisted Amts Tidende den 11. oktober 1968 meddele, at 13 omegnskommuner, nemlig Vang-Tvorup, Vandet, Skinnerup, Tilsted, Thisted Landsogn, Skjoldborg-Kallerup, Haring-Stagstrup, Hørsted, Hillerslev-Kåstrup, Hundborg-Jannerup samt Hunstrup, Østerild og Sennels er enige om at ville søge sammenslutning med Thisted, og kort tid derefter slutter Sjørring-Thorsted sig til. På den måde havde 15 kommuner forhandlet sig til enighed om den fremtidige struktur. Kun 2 steder i området herskede der endnu tvivl om det fremtidige tilhørsforhold, nemlig i

området øst for Hanstholm, her forhandlede der stadig om en kommune omfattende Hanstholm, Tømmerby-Lild, Øsløs-Vesløs-Arup samt Nors-Tved.

Planen syntes at have gode muligheder for at blive til realiteter, da en vejledende folkeafstemning i forbindelse med et beboermøde i Tømmerby-Lild viste klart flertal for tilslutning til Hanstholm. Men i december besluttede sognerådet i Nors-Tved at søge om optagelse i Thisted Storkommune, herved faldt grundlaget for Øsløs-Vesløs-Arups deltagelse i den påtænkte storkommune til jorden, og i januar 1969 meddelte sognerådet her, at man havde vedtaget at søge om optagelse i Thisted kommune, således at der i begyndelsen af 1969 var 17 kommuner, der gik ind for en sammenslutning med Thisted. Den 24. februar 1969 kunne borgmester Aksel Mikkelsen og de 16 sognerådsformænd underskrive overenskomsten om oprettelsen af Thisted Storkommune. Herved var der dannet en kommune på ikke mindre end 503 kvadratkilometer og med et indbyggerantal på 26.500.

"Midtthy Storkommune"

Tilbage stod der at afklare forholdene i den sydvestlige del af området. På et ret tidligt tidspunkt var der fra KKK fremsat et forslag om at danne en Midtthy Storkommune mellem Thisted og Sydthy kommuner. I amtsskitserne var der peget på Snedsted som centrum for denne med den begrundelse, at der var et udbygget skolevæsen, sognet havde som et af de få sogne i amtet en befolkningstilvækst på over 5 %, og for det tredje havde sognerådet erhvervet nogle grunde til udbygning af en kommende industri. Men allerede så tidligt som i 1966 blev det klart, at de kommuner, der skulle gå sammen med Snedsted og danne denne kommune, alle som en pegede på Thisted som samarbejdspartner, fordi man tvivlede på, at det befolkningsmæssige og økonomiske underlag var tilstrækkeligt til at kunne danne grundlag for en storkommune.

Tilbage stod de to kommuner Snedsted og Nørhå. Begge sogneråd gav udtryk for modvilje mod en sammenslutning med Thisted. Imidlertid opstod der den situation, at stillingen som kommunekasserer i Nørhå pludselig blev ledig på grund af sygdom. Man stod da over for valget imellem at ansætte en ny kasserer eller finde en anden løsning. Man valgte den sidste udvej og søgte i oktober 1968 om tilladelse til sammenlægning med Snedsted kommune med virkning fra 1. april 1969. Herved opstod der en kommune med 2700 (2100 + 600) indbyggere. Det ny sogneråd skulle bestå af 9 medlemmer med 7 fra Snedsted og 2 fra Nørhå. Amtsrådet anbefalede sammenlægningen ud fra den betragtning, at den ikke ville lægge hindringer i vejen for andre løsninger af kommunestrukturen i Thy, men man tilføjede, at man kun kunne anbefale det som en midlertidig løsning. Sammenlægningen blev da også godkendt af indenrigsministeren den 27. marts 1969.

I modsætning til amt srådet, der foreslog, at den nye kommune blev sammenlagt med Thisted Storkommune fra 1. april 1970, så anbefalede Thisted Amts Sognerådsforening i en skrivelse dateret den 9. april 1969, at såvel Snedsted-Nørhå som Vestervig-Agger kommuner, der begge havde givet udtryk for ønsket om at fortsætte alene, fik lov til dette ud fra den betragtning, at de begge

besad et tilstrækkeligt udbygget administrationsapparat, samtidig med, at man herigennem ville få bekræftet eller afkræftet, om en kommune af en sådan størrelse rent faktisk kunne stå alene.

På samme tid som Snedsted-Nørhå kommune dannedes, meddelte KRK den 13. marts 1969, at af de 17 kommuner udenom Thisted, der havde forhandlet sig til enighed om en sammenlægning, ville kommissionen kun indstille til indenrigsministeren, at de ti blev sammenlagt med Thisted, hvorimod man ikke kunne anbefale, at de sidste 7 kommuner indgik i Thisted Storkommune, det drejede sig om:

1. Nors-Tved, Hunstrup, Østerild, Øsløs-Vesløs-Arup, nord for Thisted.

2. Skjoldborg-Kallerup, Harring-Stagstrup og Sønderhå-Hørsted syd for Thisted.

Begrundelsen for denne stillingtagen var, at man var noget betænkelig ved en kommune af den størrelse, som Thisted Storkommune tegnede til at blive, samtidig med, at man ønskede at holde døren åben for andre konstellationer bl.a. muligheden for en Midtthy Kommune.

Denne indstilling affødte omgående protestskrivelser til KRK, ikke blot en fællesprotest fra samtlige 17 kommuner, men også særlige skrivelser fra Harring-Stagstrup, Skjoldborg-Kallerup og Sønderhå-Hørsted, hvori man pointerede, at såfremt ideen blev gennemført, ville man få en kommune med så ringe økonomisk bæreevne, at det ville føre til et meget fattigt samfund. En anden grund til at imødegå ansøgningerne fra de 17 kommuner kan være den, som amtsrådsforeningens formand Viggo Hauch gav udtryk for ved at fremhæve, at det var let nok at sammenlægge kommuner, men det var faktisk umuligt at dele en stor kommune i mindre enheder.

Imidlertid opretholdt KRK kun denne indstilling i ganske kort tid, idet man i et forslag fra den 5. august 1969 til kommende ordning i Thisted Amt bl.a. anbefaler den storkommune, som de 17 sogneråd havde forhandlet sig til rette om samtidig med, at man anbefaler Snedsted-Nørhå kommune sammenlagt hermed. Derudover anbefaler man,

at Vestervig-Agger sammenlægges med Sydthy Kommune. Hermed var forhandlinger om kommunestrukturen i Thisted Amt ført til ende, samtidig med, at man havde vedtaget en ny amtsinddeling, hvorved det gamle Thisted amt skulle nedlægges fra 1. april 1970.

I syd var Hvidbjerg-Lyngs, Søndbjerg-Odby og Jegindø forenet til Thyholm kommune med ca. 4000 indb. og lagt ind under Ringkøbing amt.

I resten af det gamle Thisted Amt var der oprettet: Sydthy Kommune, der kom til at bestå af sognene: Bedsted-Grurup, Boddum-Ydby, Hassing-Villerslev, Helligsø-Gettrup, Hurup, Hvidbjerg-Vesten Å-Ørum-Lodbjerg, Vestervig-Agger samt Visby-Heltborg. Kommunen har et befolkningstal på ca. 12.600.

Thisted Kommune

Hanstholm Kommune opstod altså ved sammenlægning af Hanstholm Samlingskommune med Tømmerby-Lild samt en del af Nors-Tved. Men Hanstholm Samlingskommune var opstået i 1964 ved sammenlægning af Hansted-Ræhr og Vigsø sogne. Hertil kom i 1966 Hjardemål og 1968 Vester og Øster Vandet, men de to sidstnævnte kommuner blev så i 1970 overflyttet til Thisted. Kommunen har et indbyggertal på 5400.

Endelig dannedes der i den nordlige del af amtet Fjerritslev Kommune ved en sammenlægning af Fjerritslev, Haverslev-Bejstrup, Hjortdal, Kettrup-Gøttrup, Skræm, Thorup-Klim, Vust, med 8200 indb. Denne kommune blev indlemmet i Nordjyllands Amt.

Som det vil ses, endte man med et resultat, der i store træk stemte overens med professor Bredsdorffs forslag.

KILDER:

1. Thisted Amt - Skitse til kommunesammenlægning.
2. Harald Jørgensen: Lokaladministrationen i Danmark.
3. Erik Nørr: Præst og administrator.
4. Thisted Amts Tidende 1968-1970.

(Kilde: Historisk Årbog for Thy og Vester Hanherred 1989, side 78-85).